

K. Ringgaard (udg.)

1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

OM PARLØRER

PARLØREN SOM 1) GENRE, 2) KILDE OG 3) FORBILLEDE

Af Niels Haastrup

1. Parløren som genre: Hvad er en parlør?

I dette foredrag vil jeg præsentere en overset kilde til et overset område i den historiske leksikografi, dvs. parløren som kilde til samtals historie (jf. Haastrup, N., 1986, der bringer udførligere oplysninger og en større bibliografi).

Samtidig vil jeg give nogle argumenter for, at jeg er gået i gang med et projekt, hvis formål i første omgang er en registrant dels over parlører med dansk som udgangssprog eller målsprog dels over de situationer, disse parlører dækker.

1.1 Generel definition af parløren

Parlørens centrale indhold er idealiserede samtaler. De er beregnet til at fungere som forbilleder for mundtlig samtale i definerede situationer som f.eks. spisning på en restaurant (Ehlich, K. et al., 1972).

1.2. Forskellige varianter

Der findes et bredt spektrum af varianter fra ældre tid: Latinske dialoger mellem disciple i latinskolen, førstehjælp til indvandrere og rejsende købmænd i tidens lingua franca osv. (Howatt, A.P.R., 1985), men det centrale felt i genren i ældre tid er de "lærebøger", der demonstrerer den internationale overklassens standard for sproglig adfærd, gennem civiliserede - eller hvis vi understreger det opdragende moment - civiliserende modelsamtaler (Elias, N., 1969).

De parlører, der trykkes i dag, er blot praktiske hjælpemidler for turister og immigranter. Den "civiliserende" - eller om man vil "snobbende" type, er vist en uddød art.

1.3 Det kontrastive aspekt

Det parlørmateriale, jeg undersøger, dvs. parlører med dansksproget indslag, er altid to- eller flersproget. Det samme synes at gælde i lande som Tyskland og de skandinaviske lande, der lå i periferien i forhold til de dominerende centre i nyere tid.

Hvis man ser tilbage på parlørernes historie, som mig bekendt ikke er skrevet endnu, finder vi en afgørende forskel i forhold til brevbogen, parlørens parallel i skriftsproget (Dansk Litteraturhistorie IV, 1983). Brevbogen er oftest én-sproget, dvs. uden paralleltekst.

Parlørerne kan også forsyne os med vigtigt materiale til belysning af tværnational og -kulturel kontakt, sprogkontakt og ikke mindst den tids kontrastive sprogvidenskab. Men det er ikke pointen her.

1,4 Den danske paralleltekst.

Parlørernes danske paralleltekster kan oplyse os om brugen af mange ord, fraser og faste vendinger i daglig tale. Måske kan disse paralleltekster endda have fungeret som forbilleder i sig selv for konversation på dansk.

I perifere lande, som Danmark, har de fleste parlører et fremmedsprog som målsprog. De få parlører, der har dansk som målsprog, har ikke en høj standard, men de findes også på et højt niveau (Hagerup, M. 1797).

Desværre synes de danske paralleltekster ofte at være oversættelser, ikke direkte fra målsproget, men fra parallel-oversættelsen i en udgave beregnet for tysktalende. Det er oftest let at identificere disse forbilleder, ofte henvises der direkte, men det er svært at få fat i bøgerne, fordi man efter Anden Verdenskrig endnu ikke har nået at etablere et fælles Standortregister over den ældre tyske nationallitteratur.

Hvis vi vil udnytte det dansksprogede materiale i parlørerne, må vi altså indstille os på et betydeligt filologisk opklaringsarbejde for at udrede forholdet til disse udenlandske "mellemlid", lige som vi naturligvis må undersøge forholdet til forgængere i genren, med lignende dansksproget indhold. At nogle parlører er andenhånds kan lyde afskrækkende og synes kompromitterende for disse kilder. Men er forskellen ret beset så stor i forhold til mange andre kilder, som vi er nødt til at benytte i sproghistoriske arbejder? En stor del af den ældre tekstmasse er jo - i en eller anden forstand - oversættelseslitteratur.

1,6 Hvordan blev parlørerne brugt?

Vi ved ikke i hvilket omfang parlørerne blev brugt som forbilleder for samtaler på fremmedsprog og måske dansk (Andersen, B., 1971), men vi ved, at parlører blev trykt og solgt i stort omfang (Biblioteka Danica vol.IV), at der blev henvist til dem og advaret imod dem i andre værker om anstændig opførsel, og endelig at brug af den slags bøger ville passe godt ind i det billede, vi ellers har af den sprogsociologiske situation i de relevante perioder i Danmarkshistorien.

Fra det 16. til det 20. århundrede kan man spore et skift i forbilleder: fra latin, over italiensk til fransk og endelig til engelsk som det dominerende lingua franca - helt parallelt med det skift, vi finder, i dominerende fremmedsprog. I det 17. og 18. årh.s Danmark blev et fremmedsprog som fransk anset for et højprestige sprog og i et vist omfang talt af overklassen, som prøvede at følge den franske mode, lige som tyskerne.

Kort sagt, højprestige sociolekten i sprogsamfundet var et fremmed sprog, ligesom fremmed mode i beklædning, madlavning og pæne manerer var de fineste. Mange danske i byerne kunne tysk, men den højeste prestige knyttede sig i lang tid til det franske (Skautrup, P., 1944ff.; Haastrup, N., 1983b).

I parlørerne kunne man finde forbilleder for elegant opførsel, men naturligvis kunne man også finde dem i skønlitteraturen, ikke mindst på scenen. Således foreslås det i en konferencerapp. (Sitta, H. edit., 1980) at benytte dramatekster som kilder til en pragmatisk sproghistorie.

Parlørerne præsenterede visse færdigheder, som det var nødvendigt at beherske i de bedre kredse, og naturligvis specielt ved møde med udlændinge, på hjemmefronten eller og især på den Grand Tour, som enhver ung adelsmand måtte foretage som en væsentlig del af sin uddannelse (Leeuw, R. de 1981).

Parlørerne synes at repræsentere en del af det, man lærte overklasseungdommen i ældre tid, da privat undervisning var det eneste alternativ til latinskolen (Skautrup, P., 1944ff.), hvis

ikke man fik sin uddannelse i udlandet eller på ridderakademiet, den tid det fandtes (Haastrup, N., 1983a).

Det synes rimeligt at antage, at parlørerne afspejler denne fremmede indflydelse, selv om det er vanskeligt at tage stilling til, om de fortrinsvis har været en spejling af den eller et vehikel for den.

1,6 Forholdet til andre genrer

1,6a Drama vs. prosa

Parløren er en mærkelig slags tekst, det gælder uanset, hvilken type man tager for sig.

Dialogen er ikke indrammet af en prosatekst, som f.eks. i de store dannelsesbøger af Castiglione, Guazzo og De la Casa, eller i fortællende værker som Hon. d'Urfé's *Astrée* (Haastrup, N., 1986).

De kan heller ikke direkte sammenlignes med en anden didaktisk genre, den filosofiske dialog, da parlørerne især fokuserer på samtalepartnerens relationelle forhold og ikke blot på de referentielle (Haastrup, N., 1986).

Parlørens dialog kan først og fremmest sammenlignes med en dramatisk tekst beregnet til mundtlig fremførelse, ikke på teaterets scene, men på den virkelige, jf. den velkendte barokmetafor hos Gracian samt Goffmans skrifter, der benytter teatermetaforikken metodisk (Coulmas, F., edit., 1981).

Men parløren har ingen detaljerede regibemærkninger. Situationen (inkluderet de forudsatte relevante omgivelser), hovedpersonens planer og hans relationer til sine samtalepartnere fremgår af dramatekstens exposition gennem dialogen, ganske som i det klassiske franske drama, efter reglerne hos Aristoteles (Haastrup, N., 1986). I parlørerne finder vi normalt kun overskrifter: henvendelse til en hertug, underholdning af en prinsesse, bestilling af tøj hos skræderen, hesteskit på rejsen osv.

Det er ikke almindeligt, at den demonstrerede sproglige adfærd gøres til genstand for diskussion i parlørerne. Genren overlader refleksion over dette emne til andre genrer af forskellig art. Rundt om den "civiliserende" parlør-type, kan man

finde bøger, der giver råd på vigtige områder som f.eks. ridning, fægtning, dans, men ellers først og fremmest almindelige etikettebøger, forfattet af prominente gejstlige eller erfarne adelige, men titler som Hvad enhver ung adelsmand eller adelskvinde bør gøre og ikke gøre eller Kunsten at behage ved hoffet (Faret, 1637), (Buck, A. et al., 1979; Haastrup, N., 1986).

I parlørerne selv finder man blot de konkrete eksempler og forbilleder, og kun sjældent overvejelser over, hvorledes man skal klare det uventede.

Man finder i parlørerne en samling af de situationer, som samtidige - hver på deres tid - må formodes at have anset for typiske, i det mindste samtidige af overklassen. Sammenlignet med retoriske arbejder (Cicero), hvor de topoi, der opregnes og forklares abstrakt, først og fremmest gælder problemer i retssager, så finder vi i parlørerne et udvalg af topik til brug i hverdagslivet (fortrinsvis i de bedre kredse), men vel at mærke leveret in concreto, case for case.

1.6b Drama vs. grammatik og andre metasproglige lærebøger

Ligesom parløren forudsætter andre genrer, der foreskriver den sociale kompetence, forudsætter den også genrer, der foreskriver det rette sprog.

Betragter vi læseplaner og lærebøger, som blev brugt ved det ridderlige akademi i Sorø, der i 1600tallet fungerede som et universitet for adelen, ser vi, at parløren havde sin plads mellem grammatikker, ordbøger, fraseologier og lærebøger i retorik og poetik, der leverede anvisning på hensigtsmæssig sprogbrug på hvert sit analyseniveau. Man havde dengang ikke blot lære- og håndbøger til ordniveau, sætningsniveau, et fraseologisk niveau og et tekstniveau, men altså også et dialogniveau (Kjær, I., 1981; Haastrup, N., 1983a; Hørby, K., 1962).

I denne sammenhæng må vi konstatere, at et niveau er forsømt: det fonetiske (Howatt, A.P.R., 1985). Ligesom ordbøgerne bringer parlørerne undertiden en parallelkolonne i lydskrift (Haastrup, N., 1984). Men overtrækning, liaisons i målsproget, er kun markeret spredt. Parlørerne reproducerer her

en velkendt mangel ved ordbøger, at hvert ord gengives som en enhed for sig.

Vi kan resumere. Hvert niveau, bortset fra det fonetiske, havde sin lærebog. Lige så lidt som leksikografen kunne gøres ansvarlig for sekvenser og rutiner i samtaler, lige så lidt kunne parlørforfatteren gøres ansvarlig for alle gloser, f.eks. plantenavne eller handelsvarer.

Parlørforfatterens felt er ikke beskrivelse og klassifikation, men den praktiske sprogbrug i samtaler, forhandlinger osv. Han er ikke en videnskabsmand, men en retoriker.

1.7 Hvordan den "historiske sprogvidenskab" ødelagde det gamle curriculum.

I forrige århundrede forfaldt dette lærebogssystem. Ikke alle niveauer fandt en niche i universitetssystemet. Kun den historiske sprogvidenskab (lydhistorien) blev regnet for rigtig videnskab. Det er også den, og ordhistorien, der kom til at præge de store nationale ordbøger, mens studiet af de andre niveauer forfaldt. Det gælder f.eks. felter som retorik og pragmatik, og hvad vi i dag kalder sproghandlingsteori og universalpragmatik. I slutningen af 1700-tallet blomstrede disse områder, og der blev udgivet tekster på et højt niveau (Rohr, J.B. v., 1741; Reich, J.C.F., 1789) for den dannede almenhed. I det 19. årh. ændrede dette sig (Gregersen et al., 1985). Grammatik lærte man stadig i skolen, men retorik og pragmatik blev næsten glemt som studiefag. Der er ingen grund til her at gentage klagesangene fra nyretorikken (Fafner, J. 1982).

Nu hvor disse er fag er genopstået som New Rhetoric og Pragmatik kræver de deres plads i sprogbeskrivelsen, også indenfor leksikografien, som det også fremgår af den løbende debat f.eks. i Studien z. neuhochdeutschen Lexikographie.

I det 19. årh. synes også den praktiske parlør at gå i forfald.

Det er mit indtryk, at den faglige standard faldt parallelt med det lavere uddannelsesniveau hos dem, der skrev dem, og må vi antage den økonomiske og uddannelsesmæssige baggrund hos dem, der købte dem. Så vidt jeg kan se, skræbes bunden i slutningen af 1800-tallet, da parlører blev produceret på samle-

bånd, f.eks. i Köln, til brug for stakkels fattige emigranter fra østeuropa og skandinavien. Den danske variant i denne serie er næsten uforståelig for en dansker. Jeg vil ikke citere dette skrækkelige eksempel, men kan gerne illustrere, hvorledes serieproduktionen foregår i vore dage ved at henvise til de parallelle indholdsfortegnelser i HØSTs lomme-parlører (1985) til dansk fra henh. engelsk, fransk og tysk.

Man kan sagtens finde acceptable dialoger fra slutningen af forrige årh., men de findes i skolebøger, beregnet til oversættelse i klasseværelset. Der er ingen oversættelse med, så de falder uden for registrantens felt (Svanholt, O., 1968).

1.8. Parlørernes dårlige rygte

Vi har endnu kun antydnet det mest karakteristiske træk ved parløren, som netop er det, der har givet anledning til dens dårlige rygte.

Som nævnt kan parløren sammenlignes med en dramatekst. Men der må tages et vigtigt forbehold, nemlig at parløren forudsætter, at hovedpersonen har kontrol over situation og samtalepartnere. Parløren foreskriver såvel hans spørgsmål, som deres svar, og det er nok sjældent modparterne har én ved hånden. De absurde konsekvenser af dette bliver først tydelige for parlørlæseren, når han konfronterer parlørdialogen med en virkelige situation, som vist af Ionesco i Den skaldede Sangerinde, med dybsindige æstetiske og filosofiske implikationer (Ionesco, E., 1954 og -60; Haastrup, N., 1986).

Det er ikke så mærkeligt at parlørerne fik et dårligt renommé, hvis de blev benyttet som drejebøger i virkelige omgivelser. Sammenstødet med relevansprincippet vil altid komme før eller senere - kun ved totalt planlagte ritualer, gudstjenester, audienser og statsbesøg m.v. kan man være så heldig at have alt under kontrol.

2. Parløren som kilde - til historisk sprogbeskrivelse og leksikografi.

Hvorfor benyttes parlører så sjældent som kilder?

2.1 Det normative synspunkt

De store nationale ordbøger fra det 19. og 20. årh. skulle være videnskabelige, dvs. deskriptive og ikke normative som de ordbøger, der baserede sig på det franske akademiprincip.

Ser vi på Ordbog over det danske Sprog (ODS), viser det sig, at der sjældent er valgt kilder af normativ art, for så vidt det normative gælder sprogbrugen. Det kunne være en konsekvens af denne principielle holdning. Man får det indtryk, at hvis ordbogen kunne citere et eksempel på virkelig og autentisk sprogbrug, ville den foretrække det fremfor en kilde, der anbefalede eller foreskrev en bestemt sprogbrug. Denne karakteristik passer vist ikke blot på den danske nationale ordbog.

Som en mulig konsekvens af dette synspunkt kan man finde citater i ODS om regler og ideer til bedre sprogbrug taget fra ældre bøger om retorik og stilistik fra det 18. og tidlige 19. årh (Bastholm, Rahbek 1802 og 1813), men forkortelseslisten omfatter ikke udbredte lærebøger fra vort årh., lærebøger som har været anvendt i gymnasiet og på seminarier (Rehling, Oxenvad m.v.). De citeres ikke i et omfang, der har gjort det rimeligt at udmønte forkortelser.

Kan det være modviljen mod normative tekster, der er skyld i, at parlører tilsyneladende ikke har fundet en plads i kilde-listen? Jeg tror det ikke. Brevbøger, som er mindst lige så normative, om ikke mere, citeres i et vist omfang, og at de nyeste ikke findes, kan skyldes, at man ikke har haft behov for dem for at dække moderne sprogbrug.

2.2 Det nationalistiske synspunkt?

En anden grund kunne være, at parlørerne som regel bringer oversættelser til dansk fra et fremmedsprog. Den modsatte vej findes sjældent i ældre tid. Hvis det skulle være grunden, måtte man konstatere, at ODS var inkonsekvent. ODS citerer ofte de store fremmedordbøger, ikke mindst vort første større trykte værk, v. Aphelens Fransk-danske, Dansk-franske Ordbog (Aphelen, H.v. 1759ff.). ODS citerer endda den store Dansk-franske ordbog fra dette årh. (Blinkenberg og Thiele, 1930ff.)

og synes ikke at gå af vejen for at bruge andre nyttige fremmedsprogsordbøger. Hvorfor så undgå parlørerne?

2.3 Det professionelle synspunkt?

En tredje grund kunne være at parlørerne ikke blev anset for professionelt arbejde, at de ikke blev anset for pålidelige. En sådan begrundelse kunne ikke overraske, når det gjaldt parlører fra dette og slutn. af forrige århundrede, som leksikograferne endda kan have kendt af personlig erfaring.

Men hvis vi sammenligner standarden i ordbøger fra slutningen af 1700tallet med de bedste af de samtidige parlører, er det svært at acceptere en afvisning på det grundlag. Måske har leksikograferne blot projiceret deres manglende respekt for parlørerne tilbage i tiden? For de generer sig i det mindste ikke for at citere oversættelser fra fremmedsprog, selv om de skjuler den egentlig forfatter bag hans oversætter. Vi finder ikke Cervantes, Shakespeare, Byron og Goethe i forkortelseslisten, men Biehl, Lembke og Rahbek.

2.4 Den oversete hverdags-samtale

Man får mistanke om, at den virkelige grund til, at parlører ikke benyttes som kilder, er en manglende interesse for hverdagssamtaler, mere generelt talesproget.

Skønt det talte sprog nævnes udtrykkeligt som et felt, der dækkes (ODS vol.I, p.XXii), ser det ud til, at talesprogsrutiner ikke er en del af den sprogbrug, som en stor national ordbog kan ventes at dække, med mindre de kunne dækkes med citater fra en anerkendt dramatiker. Desværre var to af vore største dramatikere i slutningen af forrige årh. ikke danske af nationalitet, men normænd. Men de skrev på dansk, og deres stykker var på plakaten i Kbhv. i årtier (Hansen, P., 1895ff. Bd. 3).

Det er næppe nødvendigt at nævne, at det ville være utænkeligt at ODS bragte samtaler optegnet hos registrerede meddelere - som dialektologerne gør - end ikke hos højtuddannede og trænede sprogbrugere, som kunne tale uden pauser og "false starts" og således frembringe tekster, der kunne sammenlignes med dramatekster til scenen og drejebøger til film,

eller for den sags skyld parlører. For ODS er en kilde en trykt eller i det mindste tilgængelig skriftsproglig kilde. Kunne man ikke det, måtte redaktøren hellere producere eksemplerne selv (Jacobsen, L., 1917, paragr. 93-94).

3. Parløren som forbillede? ikke for samtaler i virkeligheden, men for ordbogsartikler om samtalerutiner.

3.1 Analogien til Fagsprog

I en af sine stimulerende artikler foreslår prof. Wiegand, (Wiegand, H.E., 1977:101f.), at artikler om fagsproglige emner kunne samles i blokke, i hvilke de forskellige termini technici forklares i deres indbyrdes semantiske relation.

Artikler af den slags skulle skrives som god populærvidenskab, således at de f.eks. viste en produktionsproces med henv. til billeder og diagrammer over de instrumenter eller maskiner, det drejer sig om. Denne fagprosatext skulle skrives på basis af en samtale, i hvilken en erfaren fagmand forklarer de faglige mysterier til en lægmand, idet han bruger de tekniske termer på en selvforklarende måde. Wiegand synes at foreslå, at samlingen af fagudtryk skal præsenteres - ikke som etiketter klistret til billeder af genstande, men som dele af en flydende prosatekst (jf. f.eks. Gradenwitz' Tekstlære, 1983) i modsætning til billedordbøger, der ikke viser glosernes brug, men blot kortslutter referenceproblematikken ved at benytte billedet som betydningsdefinition.

En typisk artikel om vævning ville efter dette forslag blive en beskrivelse i tredje person af en væver, der arbejder tavst ved sin maskine, da arbejdsprocessen ikke kræver nogen ord (Bøgh Andersen, P., 1977).

3.2. Parløren som en Sagordbog om samtalerutiner

Hvis vi ville følge Wiegands forslag, hvorledes skulle vi så på en tilsvarende instruktiv måde beskrive et sproglig interaktionsforløb, f.eks. det, at to personer mødes om morgenen og udveksler hilsner. Når processen vel at mærke skal beskrives generelt og enmet er netop den sproglige interaktion?

Skal vi beskrive forløbet i tredje person og placere personernes replikker mellem gåseøjne. Eller ville det være en bedre ide at bruge dialoger som i parlørerne?

Som nævnt ovf. var den eneste alvorlige mangel ved parløren som genre (bortset fra misbrug som drejebog på virkelighedens scene) den, at der mangler regibemærkninger. Men dialogerne kunne suppleres med de oplysninger om forholdet mellem personerne, f.eks. deres sociale relationer (klasse, alder, køn, etc., plads i familie- eller stillingshierarki etc.), som man sjældent finder i parlørerne, men i etikettebøgerne, der supplerer parlørerne som genre.

3.3 Samtids- vs- historiske ordbøger

Skal man producere en ordbog over moderne talesprog kan man tage sin båndoptager, optage reelle dialoger, udvalgt og sorteret i et antal typiske situationer, der kan beskrives nøje i diverse sociologiske kategorier på basis af grundige empiriske studier. Man kan derefter slette alle ufuldkommenheder, kort sagt udgive dem i en præsenteret form, med en angivelse af deres validitet og reliabilitet, angående såvel udvalget af situationer som de enkelte ord og vendinger, der benyttes.

I arbejdet med en ordbog over sproget i fortiden, vil en sådan procedure være umulig. Og her kommer parlørerne ind i billedet som et muligt kildegrundlag vedr. den periode, de stammer fra. De kan forsyne os med et dateret kildegrundlag ikke blot for de enkelte ord og fraser og deres rækkefølge i sprogforløbet, men også og især for et udvalg af situationer, hvori de forekommer. Parlørerne tilbyder en samtidig distribution over samtaler i hverdagslivet - i forskellige situationer, i blokke (jf. ovf.).

Et sådant system af situationer ville det ellers være umuligt at etablere på et rimeligt grundlag. Derfor vil det være enklere at tage samtidens bud og derpå kritisere og supplere det ud fra den viden, man ellers har om hverdagslivet på det givne tidspunkt.

4. Et historisk eksempel.

Lad os tage et eksempel:

Slår vi op i ODS på den sædvanlige danske hilsen goddag (ODS III (1921) sp. 416 under Dag, og VI (1924) sp. 1183 under god) finder vi meget få vink om det pragmatiske aspekt. Man kan selvfølgelig ikke vente at finde en registrering af den fulde bredde i variationen i dag (1986), ca. 60 år efter, (der står da og g'da, men ikke dav). Men der kunne godt have stået noget om, hvad man svarede, når en eller anden hilste med et goddag, når man mødtes første gang, når man mødtes anden gang (dav igen, Harms Larsen, P., 1974), når man mødtes tidligt eller sent, når den almindelige hilsen ville have været godmorgen eller godaften, når modparten var kendt eller ukendt, overordnet eller underordnet, ældre eller yngre, og man måske måtte overveje, om man skulle vælge en anden variant end den, som modparten benyttede, for at understrege, hvordan man selv opfattede de sociale relationer til vedkommende.

Hvis man slår op i v. Aphelens Dictionnaire Royal (Aphelen, H. v., 1772f.) eller i Videnskabernes Selskabs Ordbog (VSO), finder man det samme mønster, den samme mangel på information om varianter og sekvenser. Den leksikografiske tradition rummer ikke oplysninger af denne art.

Men i tidligere tid var man ikke altid fortabt, hvis man havde brug for en redegørelse for de pragmatiske aspekter. For et par århundreder siden ville v. Aphelen-brugeren uden tvivl have slået op i sin parlør, og han ville have fundet ikke så lidt. Jeg har valgt at vise (Bilag) ikke en almindelig parlør, der blot bringer et forslag, som man godtage eller ej, men én af de få, jeg kender fra Danmark, der selv bringer en diskussion af situationer og samtaleparternes relationer, og ikke blot forudsætter etikettebogen.

5. Konklusion

Jeg håber, jeg har givet lidt baggrund for at forstå, at man godt kan bruge parlørerne til noget, skønt de har et dårligt rygte, og skønt det vil kræve en del arbejde at gøre dem klar til brug.

De kan forsyne os med a) en del materiale, som vi savner, hvis vi vil give en pragmatisk beskrivelse af fortidens samtalerutiner, og måske yderligere b) en løsning på, hvorledes det skal præsenteres.

Jeg glæder mig til ved en senere lejlighed at præsentere den registrant, jeg har under udarbejdelse over alle parlører med dansk indslag, og ikke mindst registerdelen, der vil gøre det muligt at slå op på alle situationer, der findes i disse parlører.

Både det synkrone: distributionen i hver enkelt parlør, og hver tidsalders parlører; og det diakrone: forandringer gennem århundrederne i den (tilnærmelsesvis) samme situation, vil blive spændende. Det sidste vil kræve en systematik af overordnede kategorier, som nok skal give vanskeligheder og rejse mange ny spørgsmål. Men antagelig netop sådanne, som vil aktualisere oplysninger fra andre kilder, der er relevante for et arbejde med samtalerutinernes historie og dermed for en udbygning af dette oversete område i den historiske leksikografi.

Efterskrift

I Københavnerskolens storhedstid var "skolegrammatik" og "parlørlingvistik" nogle af de værste skældsord. Til min disputats (Haastrup, N., 1968) valgte jeg undertitlen "skolegrammatiske studier" etc., og nu er jeg altså startet på parlørerne. Hverken i det ene eller det andet af disse tilfælde skyldes det et ønske om at efterligne fortidens metoder, men der står meget væsentligt stof og venter på de hylder, de har afsat.

Bilag omstående:

Danske og Franske SAMTALER for Viderekomne med specielt Hensyn paa Danismer mod det franske Sprog, .. ved M. Hagerup, Krigsråd, Kbhv., 1811.

Deb at tilfælde en lige- Pour aborder un égal
mand i en ceremon- sur le ton de la
niel Tone. cérémonie.

Erbedig Hæder. Votre serviteur très-
humble; eller: j'ai
l'honneur de vous sa-
luer; eller 'og: j'ai
l'honneur de vous sou-
haiter le bon jour 1).

1) J'ai l'honneur de vous saluer, og j'ai l'hon-
neur de vous souhaiter le bonjour siges i fransk
noar man stilles ad ligesaa vel som når man
mødes.

Det er jour, brugt i saadanne Meninger,
siges da om et vist Rum af Tid, som vi kalder
Dag; journées er derimod i fransk Tiden fra
Dag til Dag da man er staaet op indtil man læg-
ger sig; altsaa bruges journée i en bestemt
Mening end jour; Gr.

Hendes Skønne Dage Ses beaux jours sont
etc forbi. passés.

Det har i Dag været Il a fait une belle
et deilig Veir. journée.
En uheldig Dag. Un malheureux jour.

Jeg taler Dem meget; Vous me faites honneur,
beaucoup d'honneur;
Jeg taler Dem mang. Vous êtes bien bon;
selvig; mang.
Jeg er Dem meget for; Je vous suis sensible-
bunden. ment obligé, infiniment obligé. A vous
servir. A vous ren-
dre service. A votre
service. A vous ren-
dre mes devoirs.

Til en Standsperson, A un personnage di-
en Overmand eller stingué, à un supé-
en Dame. rieur, à une dame.

Underdanig Hæder. De. Monseigneur 1), Mon-
res Excellence, Deres sieur, Madame, je
hæder! vous présente mes

bruges med anse, ligesom Hovedstaden blot
kunne bruges med an: Gr.

Det første Aar jeg op: La première année de
holdt mig i dette mon séjour dans ce
Land. pays.

Jeg har opholdt mig et J'ai séjourné pendant
Aar i dette Land. un an dans ce pays.

1) Udtrykket votre Excellence, ligesaa vel som
votre Altesse og votre Altesse kunne ikke brug-

Hvordan gaar det med Comment va l'état de
deres Sundhed? votre santé?

Slaget ved Helsingborg La journée d'Helsing-
borg fut fâcheuse
Dannmark. pour le Danemark.

Her kunde man og merke Forskjellen mel-
lem an og 'année, at, nemlig, dette sidste brug-
tes som oftest, det første derimod sjelden eller
aldrig om objectivise, beskrivende og pronomi-
nale Tilfælde; Gr.

Hvad Aar var De i La quelle année étiez-
vous à Paris?

Færdig Aar. L'année passée.

Det var det Aar vi Ce fut l'année du
høved den franske grand-hiver.

Vinter.

Aaret deretter. L'année d'ensuite.

Derimod siger man:
Det ender af Aaret. Au bout de l'an.
Distaars Dag. Le jour de l'an.
Et glædeligt Nytår. Bon jour et bon an.
Republikens 1ste Aar. L'an premier de la
république.

Denne sidste Mening er saaledes en Und-
tagelse fra den oven anførte Regel, i Følge
hvilken Ordinaltal, som en Aar, Tilfælde, ord-

10
hommages; je vous
présente l'hommage
de mon respect, je
vous salue respectueu-
sement.

Mod en Undermand. A l'égard 1) d'un in-
férieur.

God Dag; eller: god Bon jour, Monsieur!
Morgen, Hr.! eller: Monsieur, je
vous salue.

ges i Positivt, men vel i de andre Kasus;
altsaa kan man vel sige i Nominativt; votre
Excellence a bien de la bonté; i Positivt: je
prends la liberté de faire observer à votre
Excellence; i Accusativt: j'ai l'honneur d'as-
surer votre Excellence; men ikke i Positivt,
som: oui eller non votre Excellence. I Posi-
tivt siges til en Høje Sire, til en Prinds eller
en af de høje Excellencer, Monseigneur; til
en Dronning eller en Prinsesse Madame; til
andre Mandfolk: Monsieur le comte, ic, eller
blot Monsieur, eller endelig Monsieur med en
fæste Embedstitel, som Monsieur le Général,
Monsieur le président; thi med alle Embeds-
titler kan Monsieur saaledes let ikke bruges.

1) Noget bruges i saadanne Tilfælde vis-à-vis, men
ikke i de andre Tilfælde.

Litteraturhenvísninger

Andersen, B., 1971. Adelig Opfostring etc., Kbhv.

Aphelen, H v., 1759. Den Kgl. Ordbog, Dansk og Fransk, Kbhv.

Aphelen, H v., 1772-75. Dictionnaire Royale. Fransk-Dansk, Dansk-Fransk, Kbhv.

Bøgh Andersen, P., 1977. Sproget på Arbejde, Kbhv.

Biblioteka Danica, 1961ff.

Blinkenberg, A. & M. Thiele, 1930ff. Dansk-Fransk Ordbog, og Dansk-fransk Suppleringsordbog, 1953, Kbhv..

Buck, A. et al., 1979. Europäische Hofkultur im 16. und 17. Jahrhundert, I-III (Wolfenbütteler Arbeiten zur Barockforschung Bd. 8-10), Hamburg.

Coulmas, F. edit., 1981. Conversational Routines, Haag.

Dansk Litteraturhistorie, 1983, Bd. IV, Gyldendal, Kbhv.

Ehlich et al., 1972. Das Speiserestaurant (Wunderlich, D. edit. Linguistische Pragmatik, Akad. Verl. Gesch.).

Elias, N., 1969. Über den Prozess der Zivilisation, I-II, Bern.

Fafner, J., 1982. Tanke og Tale, den retoriske tradition i Vesteuropa, Kbhv.

Faret, 1637. L'Art de plaire à Cour.

Gradenwitz, M., 1983. Tekstlære, Kbhv.

Gregersen, F. et al., 1985. Videnskab og Lidenskab, Kbhv.

Hagerup, M., 1797. Principes Généraux de la Langue Danoise. Kbhv.

Hagerup, M., 1811. Danske og Franske Samtaler for Viderekomne etc., Kbhv.

Hansen, P., 1895ff. Den danske Skueplads I-III, Kbhv.

Harms Larsen, P., 1974. Dav igen, in Mål & Måle 1/2. Kbhv.

Howatt, A.P.R., 1985. A History of English Language Teaching, Oxon.

Hyldgaard-Jensen, K., 1986 eller 1987. Third international symposium on lexicography, Tübingen.

Hørby, K., 1962. Academia Sorana, Kbhv.

- Høsts Lomme-parlører: Danish made easy, Kbhv., 1985; Danois sans peine, Kbhv., 1985; Dänisch ohne Mühe, Kbhv., 1985
- Haastrup, N., 1968. Infinitiv-skullende, skolegrammatiske studier i Den ældste danske Bibeloversættelse, Kbhv.
- Haastrup, N., 1983a. Anm. af Kjær 1981 (in Danske Studier 1983).
- Haastrup, N., 1983b. Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark, in ROLIG-papir 29/83.
- Haastrup, N. 1984. Uddrag af Christian Jensens Faurbye's papirer, in ROLIG-papir 34/84, jf. Nordisk Språksekret.s Rapp.6, Oslo.
- Haastrup, N., 1986, manus.: On phrasebooks, the phrasebook as a genre, a source and a model (in Hyldgaard-Jensen, 1986/1987)
- Ionesco, E., 1954. La cantatrice chauve, in Le Théâtre de E. Ionesco, Paris.
- Ionesco, E., 1960. The tragedy of Language, in The Tulane Drama Review, vol. 4, no. 3, New Orleans.
- Jacobsen, L., red., 1917. Redaktionsregler (ODS). Kbhv.
- Kjær, I., edit., 1981. Daniel Matras etc., in Danmarks gamle Ordsprog, Bd. V, Kbhv.
- Leeuw, R. de, red., 1984. Herinneringen aan Italië, Haarlem.
- ODS = Ordbog over det danske Sprog.
Ordbog over det danske Sprog = ODS
- Reich, J.C.F., 1789. Die Sprache, Berlin.
- Rohr, J.B. v., 1741. Indledning til Klogskaben at leve, Kbhv.
- Sitta, H. edit., 1980. Ansätze zu einer pragmatischen Sprachgeschichte, in Reihe Germanistische Linguistik 21, Tübingen.
- Skautrup, P. 1944ff. Det danske Sprogs Historie I-V, Kbhv.
- Svanholt, O., 1968. Bøger og Metoder i dansk fremmedsprogsundervisning, Kbhv.
- Videnskabernes Selskabs Ordbog I-VIII, Kbhv., 1793ff.
VSO = Videnskabernes Selskabs Ordbog.
- Wiegand, H.E., 1977. Einige grundlegende semantisch-pragmatische Aspekte von Wörterbucheinträgen, in Kopenhagener Beiträge zu germanistischen Linguistik 12, Kbhv.

K. Ringgaard (udg.)
1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1987

TÆK AF LYDPRODUKTIONEN I DET FØRSTE LEVEÅR HOS NORMALE OG FØDELSSKADEDE BØRN.

Af Boel Bøggild-Andersen.

Undersøgelser af normale børns førsproglige lydproduktion har været relativt få, idet interessen, bl.a. med baggrund i Roman Jakobsons anerkendte teori om pludrefasens irrelevans for den egentlige fonologiske udvikling, har koncentreret sig om den egentlige sprogfase ¹⁾. Først i de seneste 10-15 år er der fremkommet undersøgelser, som dels søger at vise en sammenhæng mellem lydproduktionen i den senere pludrefase og den tidligste sprogfase, og dels, i opposition til Jakobsons teori, søger at påvise generelle træk i den førsproglige lydproduktion.

I begyndelsen af 1970'erne indsamlede neurologerne professor Erik Hansen og overlæge Jørgen Ankerhus periodiske båndoptagelser med 31 børn født på et hospital i Vejle. Hvert barns lydproduktion blev optaget på bånd i 1-8 minutter ca. hver anden måned indtil omkring 14-månedersalderen. 11 af disse børn havde gennemgået komplicerede fødsler, havde lave Apgar-tal eller udviste symptomer på cerebrale skader umiddelbart efter fødslen. Disse børn benævnes i det følgende "risikogruppen".

Samtlige børn blev undersøgt neurologisk 1 uge, seks måneder og tolv måneder efter fødslen. Børnene blev desuden testede motorisk, neurologisk og sprogligt ved seksårsalderen. Sprogtesten blev foretaget af talepædagogen John Schmidt fra Vejle, og den motoriske og neurologiske test blev udført af neurologen dr. med. Troels Staehelin Jensen. Analysen af børnenes lydproduktion foretog jeg i 1981 uden at være informeret om børnenes fødselsbetingelser eller deres senere sproglige eller neurologiske udvikling.

Det indsamlede materiale viste sig at have visse mangler. Den tekniske kvalitet af de enkelte optagelser varierede meget,